

foco

Een kwartaal uitgave van de Vereniging Docenten Spaans in Nederland
Revista trimestral de la Asociación de Profesores de Español en Holanda

No. 3 / Septiembre 2008

- 02 Carta de la Redacción
- 03 La clase de...
Virna - Lizza Sol
- 07 **Hagamos tiempo para la cultura en las clases de ELE**
Silvia García García
- 10 DELE 2008
De la adquisición a la certificación: 10 razones para el DELE
Angélica Agíss
- 12 Profesor 2.0
REN Vlaanderen. Entrevista a Jacky Hellemans y Giedo Custers
Angélica Agíss | Emilio Quintana | David Vidal
- 17 América Latina... mucho más que salsa
¿Y, en Puerto Rico, English only/Spanish only...o los dos...?
Damaris Roure Ortiz
- 21 Recomendaciones culturales
Latin American Film Festival 2008 | Chavela Vargas
Elena Fernández | Marian Charfole
- 23 Reseñas
Ensalada Nunan con salsa de tarea verde
David Vidal

Editora

Angélica Agíss

Consejo de Redacción

Angélica Agíss, Marian Charfole, Elena Fernández, Emilio Quintana

Blog

<<http://revistafoco.wordpress.com>>

Maquetación y blogger

Emilio Quintana

Imagen de portada

Julien Mohr <<http://www.flickr.com/photos/julien-mohr/>>

Correspondencia

Dorscamp 25 3992 BP Houten – <ma.agiss@gmail.com>

Esta revista es trimestral -se publica en marzo, junio, septiembre y diciembre- y se distribuye a todos los miembros de la Asociación de Profesores de Español en Holanda. Het ISSN nummer is 1569-6863

Colaboran en este número: Angélica Agíss, Marian Charfole, David Vidal, Giedo Custers, Marjo Eurlings, Elena Fernández, Silvia García García, Jacky Hellemans, Virna - Lizza Sol, Emilio Quintana y Damaris Roure Ortiz.

Carta de la Redacción

Iniciamos el año escolar con un nuevo **foco** que se quedó corto en espacio, pues hemos tenido que hacer recortes a textos, eliminar fotografías, aumentar páginas y dejar algunos artículos para el próximo número. Esto nos habla de un renovado entusiasmo por escribir y compartir experiencias. En especial, agradecemos el interés mostrado de los alumnos de la maestría del Hogeschool Utrecht que nos han enviado artículos. El primero que publicamos ya en este número es el de **Silvia García**: "Hagamos tiempo para la cultura en las clases de ELE". Silvia nos brinda argumentos teóricos y nos da consejos prácticos para destinar tiempo de nuestras clases al ingrediente cultural, que como ella muestra, no puede faltar en una comunicación significativa.

La clase de... **Virna - Lizza Sol** representa una atractiva propuesta de aprendizaje de español a distancia que conjuga dos aspectos que vienen dando que hablar últimamente, no sólo en anteriores números de **foco** sino en el ambiente educativo holandés en general: la creciente demanda de la lengua española en la escuela secundaria y el uso de las nuevas tecnologías (TICs), esto es, la utilización de entornos digitales de aprendizaje.

Debido al uso creciente que se está haciendo de la nueva red en la enseñanza hemos querido hacerles una entrevista, dentro de la sección **Profesor 2.0**, a los educadores belgas prof **Jacky Hellemans** y **Giedo Custers** de la Universidad de Louvain (Lovaina), que coordinan el **REN (Regionale Expertise Netwerken)** en Flandes. La entrevista nos lleva a un análisis pedagógico sobre el uso y alcances de las TICs en la enseñanza de lenguas. Desde aquí las nuevas tecnologías se plantean no sólo como un recurso didáctico, sino como una "herramienta de conocimiento", esto es, como generadoras de conocimientos y aprendizajes que rompen los espacios físicos y se comparten, propiciando un aprendizaje colaborativo. A pesar de que la tecnología ha invadido nuestra vida diaria, lo cierto es que todavía está buscando su lugar en las escuelas y en nuestra propia forma de aprender y trabajar. Agradecemos a los vecinos belgas que se hayan prestado a hablar de su proyecto para avanzar en esta búsqueda.

En cuanto a las **10 razones para el DELE** se trata de una iniciativa de **Angélica Agíss** derivada de su participación en la convocatoria de mayo de 2008 como Vocal en el Tribunal DELE de Amsterdam. Como ella dice: "Debo confesar que cuando decidí hacer las entrevistas (aunque ya había leído los manuales que me capacitaban como examinadora DELE y por tanto estaba inmersa en el proceso) no me había percatado de los muy diversos significados que un examen de esta naturaleza podía tener. Para mí era importante para certificar el nivel, pero al oír a los entrevistados y analizar sus respuestas me sorprendí de los resultados. Van a ver".

Damaris Roure nos habla en la sección **América Latina... mucho más que salsa** de la situación lingüística de Puerto Rico, entre el inglés y el español. Lo hace en una forma interesante y emotiva. Finalmente, la prometida reseña de la exitosa edición 2008 del **Latin American Film Festival** y un huequito para alguna que otra **reseña y recomendación cultural**.

Pues así, con muchas noticias y actualidades del español iniciamos y les deseamos un muy buen año escolar.

Angélica, Marian, Elena y Emilio

La clase de... Virna-Lizza Sol

Steeds meer leerlingen doen eindexamen Spaans. Het was onlangs nog in het nieuws: ten opzichte van 2007 heeft er in 2008 bijna een verdubbeling plaatsgevonden in het aantal eindexamenleerlingen HAVO en VWO. Het kabinet wil het Spaans echter niet als schoolvak verplichten.

Virna - Lizza Sol

CPS onderwijsontwikkeling en advies is een landelijke adviesorganisatie voor het gehele onderwijs,

Amersfoort: www.cps.nl

<v.sol@cps.nl>

Om die reden vindt Petra Schnet van de VDSN dat scholen die overwegen om Spaans in te voeren meer op de hoogte gebracht moeten worden van de mogelijkheden die er zijn binnen de nieuwe Tweede fase. Hoewel het niet het doel van dit artikel betreft om diep in te gaan op alle mogelijkheden binnen de nieuwe Tweede Fase is het wel van belang om stil te staan bij de mogelijkheden die afstandsonderwijs, bijvoorbeeld binnen een Talenacademie, zou kunnen bieden voor een taal als Spaans. Een nieuwe schooltaal als Spaans heeft vaak met belemmerende factoren te maken als hoge kosten voor een docent ten opzichte van een relatief gering aantal leerlingen dat kiest voor deze taal. Wat houdt afstandsonderwijs/Talenacademie nu precies in? En welke voordelen zijn hier uit te halen?

In 2007 is er in het kader van een opdracht vanuit het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen een publicatie door CPS uitgebracht over het organiseren van een Talenacademie. Een Talenacademie is een efficiënte manier voor het aanbieden van onderwijs in één of meerdere moderne vreemde talen (mvt) met behulp van een elektronische leeromgeving (ELO). In een Talenacademie krijgen leerlingen deels op de "traditionele" manier onderwijs in de moderne vreemde taal. Dat wil zeggen dat de docent en leerlingen zich in dezelfde ruimte bevinden als bij gewoon mvt-onderwijs en dat de leerlingen al dan niet klassikaal les krijgen. Deze klassikale momenten

moeten echter wel efficiënt benut worden, voor die onderdelen van het leerproces waarvoor 'live'-contact noodzakelijk is, zoals gespreksvaardigheid. Alle overige lesonderdelen kunnen via de ELO aangeboden worden. Een ELO kan omschreven worden als een geïntegreerde technische voorziening die de interactie mogelijk maakt tussen het proces van het leren, de organisatie van het leren en de communicatie die nodig is voor dat leren. Hoewel er verschillende soorten ELO's zijn, bevat vrijwel elke ELO in ieder geval een gedeelte voor het presenteren van taken, opdrachten, leerstof en toetsen, een gedeelte voor communicatie- en samenwerking en een beheer- en organisatiedeel met tools voor curriculum- en cursusbeheer, leerling-registratie en leerlingvolgsystemen. Voor meer informatie over ELO's, zie www.excelo.nl

De inzet van een Talenacademie kan de vorm hebben van een groeimodel (van een Talenacademie binnen één school tot een schooloverstijgende Talenacademie, bijvoorbeeld binnen één schoolbestuur). Een Talenacademie biedt met name veel voordelen als er meerdere scholen zijn die hun capaciteiten qua ontwikkeltijd, faciliteiten, professionaliseringkosten (docententijd en trainingskosten) etcetera bundelen om mvt-onderwijs aan te bieden. Kenmerkend voor een Talenacademie is dat er onder andere efficiënt omgegaan wordt met de docententijd en met de leerlingentijd. Eén docent kan het fysieke en virtuele onderwijs voor meerdere groepen leerlingen (binnen én buiten de eigen school) inrichten en begeleiden. Leerlingen kunnen ondersteund met leermiddelen in hun eigen tempo werken aan het ontwikkelen van hun taalvaardigheid. Er zijn gezien bovenstaande dus meerdere opties mogelijk. Het Spaans kan als enige nieuwe schooltaal aangeboden worden via een ELO aan leerlingen van verschillende scholen die vallen onder de Talenacademie. In dit geval zou je dus kunnen volstaan met één docent die aan leerlingen van verschillende scholen lesgeeft. Er kunnen ook meerdere talen (waaronder Spaans) aangeboden worden via een

ELO aan leerlingen van verschillende scholen die vallen onder de Talenacademie. Maar het is natuurlijk ook heel goed denkbaar dat (alleen) Spaans via de ELO wordt aangeboden aan leerlingen van één school. Alleen is het dan nog de vraag of je dit een Talenacademie moet noemen als het slechts één taal betreft en ook nog binnen één school. In dat geval is het misschien gepast om het simpelweg onderwijs te noemen waarbij er eveneens gebruik gemaakt wordt van een ELO.

Voor welke optie ook gekozen wordt, er zijn meerdere voordelen mee te behalen. Een aantal is hierboven al geschatst. Zo kan er efficiënt worden omgegaan met de tijd van zowel docenten als leerlingen. In het voorbeeldmodel dat naar de eigen schoolcultuur kan worden aangepast en waarvan hieronder een week is weergegeven, hebben de leerlingen 3 lesuren Spaans. Eén lesuur is een contactuur waarbij de leerling fysiek aanwezig dient te zijn bij de docent. De andere twee uren worden uitgevoerd in een keuzewerktduur en in een huiswerkuur. De leerling werkt dan zelfstandig aan het Spaans. Uiteraard kan de leerling er ook voor kiezen om de 2 uren op een ander moment, bijvoorbeeld na schooltijd te vullen (mits hij of zij wel op tijd de opdrachten heeft gemaakt en/of heeft opgestuurd). De ELO biedt immers de mogelijkheid om plaats- en tijdonafhankelijk toegang te krijgen tot leermiddelen, opdrachten, feedback op gemaakte opdrachten etc. De leerling is dus binnen een bepaald tijdskader vrij om zijn tijd flexibel in te delen om aan Spaans te werken. Hij kan te allen tijden via de e-mail contact opnemen met zijn docent voor het stellen van een vraag. Ook de docent is, afgezien van het vaste contactuur, flexibel in zijn tijd. Naast het vaste contactuur waarin de docent fysiek aanwezig is en voornamelijk uitleg zal geven, een taaltaak zal laten uitvoeren, of gespreksvaardigheid zal oefenen, is het de taak van de docent om binnen een gestelde tijd via de mail vragen van leerlingen te beantwoorden en huiswerk en opdrachten na te kijken. De docent kan dit vanuit zijn eigen huis doen en hoeft dus niet naar school te reizen. Natuurlijk biedt afstandsonderwijs niet alleen maar voordelen. Het belangrijkste nadeel is dat er relatief gezien een gebrek is aan ondersteuning, begeleiding en interactiviteit door de beperkte contactmomenten (vergeleken met traditioneel onderwijs). Uiteraard is dit voor een deel te ondervangen door het bieden van de mogelijkheid aan leerlingen om de docent - op welk moment dan ook - te kunnen mailen voor vragen. Maar mailen met een docent is toch anders dan rechtstreeks kunnen communiceren. Afstandsonderwijs vraagt wellicht ook om een ander type leerlingen. Leerlingen die goed

zelfstandig kunnen leren en plannen. Studievertraging en eventueel uitval kunnen dan ook het gevolg zijn van bovenstaande problemen. Het is derhalve van groot belang dat leerlingen goed worden voorbereid op dergelijk onderwijs zodat ze weten wat afstandsonderwijs of ELO-onderwijs inhoudt. Daarnaast is het belangrijk dat het leerproces van de leerlingen nauwkeurig wordt bijgehouden door de docent en eventueel wordt bijgestuurd.

Een voordeel van het gebruik van een ELO is dat er directe toegang is tot digitale hulpbronnen zoals internet en tot applicaties als Voicemailboard en Skype. Bij digitale hulpbronnen op internet kan gedacht worden aan sites waar de leerling vocabulaire en de bijbehorende uitspraak kan oefenen op een visueel-auditieve manier (plaatjes aanklikken waarbij het Spaanse woord wordt uitgesproken). Een voorbeeld hiervan is: <http://www.languageguide.org/espanol>. Ook kan de leerling oefeningen maken die direct gecontroleerd kunnen worden door de computer zelf. Zie ter illustratie <http://www.languagesonline.org.uk>. Een andere optie is dat leerlingen aan luistervaardigheid werken door te luisteren naar gesproken tekstjes of dialoogjes die te vinden zijn op sites die cursussen Spaans aanbieden. Een voorbeeld hiervan is http://www.bbc.co.uk/languages/spanish/lij/night_out/chat/index.shtml. Deze gesproken tekstjes zijn vaak ook nog getranscribeerd. Voicemailboard is een applicatie die de mogelijkheid biedt aan leerlingen om gespreks- en luistervaardigheid te oefenen. Leerlingen kunnen ingesproken tekstjes achterlaten op een forum waar andere leerlingen (of de docent) weer op kunnen reageren op een willekeurig moment. De ingesproken tekstjes worden opgeslagen op het forum en blijven dus bewaard. De docent kan deze altijd aflezen (en beoordelen). De applicatie biedt ook de gelegenheid om bij het ingesproken bericht een tekst te schrijven. Op de link <http://www.webindeklas.nl/main/index.php?id=26> zijn voorbeelden van ingesproken interviews van leerlingen te horen.

Tot slot het weekprogramma dat hieronder als voorbeeld gegeven is maakt deel uit van een programma van 10 weken. Mocht u interesse hebben hoe u zelf een programma voor afstandsonderwijs kunt opstellen, al dan niet binnen een Talenacademie, vraag dan de link van de brochure "Talenacademie" aan via v.sol@cps.nl. De brochure over Talenacademie biedt allerhande informatie over het opzetten en het invoeren van een Talenacademie, over de inzet van leermiddelen en een ELO en over begeleiding door docenten.

Planning voor week 2

Maandag 26 mei 2008: 1 uur contacttijd van 9.20 tot 10.10 uur in het instructielokaal.

Wat ga je doen?	Je krijgt een korte instructie over (het ontbreken) van persoonlijke vnm icm met 3 werkwoorden: ser, estar en tener	20 minuten
Wat ga je doen?	Je zit in kleine groepjes bij de docent. Je oefent in kleine groepjes wat je de week ervoor hebt geleerd. Dus: -uitspraak Maar ook: -begroeten -jezelf voorstellen (wie je bent, hoe je heet...) -vertellen waar je vandaan komt -vragen wie de ander is -vragen hoe het met de ander gaat -afscheid nemen	30 minuten

Waar vind je de materialen/bronnen etc?

1) Je krijgt ter plekke een stencil met uitleg over de werkwoorden ser, estar en tener en uitleg over het ontbreken van de persoonlijk voornaamwoorden uitgereikt. Deze uitleg kun je ook vinden als je op onderstaande links klikt:

[Uitleg ser-estar](#)

[Uitleg tener](#)

[Uitleg persoonlijk voornaamwoord](#)

Woensdag 28 mei 2008: 1 uur keuzewerktijd van 10.30 tot 11.20 uur in de stilte ruimte

Wat ga je doen?	Stap 1: Je kijkt eerst je stencil nog eens door met de uitleg over de 3 werkwoorden en het ontbreken van de persoonlijk voornaamwoorden. Wil je meer uitleg kijk dan naar link 1 en 2, hier onderaan bij materialen en bronnen. Stap 2: Je gaat vervolgens oefenen. 1) maak de twee oefeningen mbt ser-estar en het persoonlijk voornaamwoord (zie link 4) 2) Doe van link 2 de eerste oefening. Deze staat wat naar beneden. NB: Bij deze oefening zie je dat het persoonlijk voornaamwoord vaak wél is aangegeven. Dat is gedaan omdat jij weet welke werkwoordsvorm je moet invullen. Zoek de woorden die je niet kent op en zet die in je digitale woordenlijst. In de linkerkolom het Spaanse woord, in de rechterkolom het Nederlandse woord. 3) Doe de oefening van link 3. NB: Bij deze oefening zie je dat het persoonlijk voornaamwoord vaak wél is aangegeven. Dat is gedaan omdat jij weet welke werkwoordsvorm je moet invullen. Zoek de woorden die je niet kent op en zet die in je digitale woordenlijst. In de linkerkolom het Spaanse woord, in de rechterkolom het Nederlandse woord	45 minuten
Wat ga je doen?	1) Stuur je woordenlijst op aan je docent voor donderdag 29 mei, 2) Stuur de antwoorden van stap 2.1 naar je docent voor donderdag 29 mei., Je krijgt uiterlijk vrijdagochtend de woordenlijst en de antwoorden weer teruggestuurd.	5 minuten

Waar vind je de materialen/bronnen etc?

- 1) http://home.planet.nl/~elber428/patinar/ser_en_estar.htm (voor extra uitleg)
- 2) http://lands.let.kun.nl/TSpubic/dreumel/spaans/ser_en_estar.html (voor extra uitleg)

3) http://www.willamette.edu/~bortega/Ejercicios/Chapter01/ch01.07_tener.htm (oefening)
4) <u>Oefeningen ser-estar en persoonlijk voornaamwoord</u>

Digitaal woordenboek?

<http://www.mijnwoordenboek.nl/vertalen.php> | www.vertalen.nu

Vrijdag 30 mei 2008: 1 uur huiswerkijd thuis/school

Wat ga je doen?	Stap 1: 1) Leer de rijtjes van ser, estar en tener nog eens goed 2) Leer de regels van het gebruik van ser en estar 3) Leer de regels van het wel of niet gebruiken van het persoonlijk voornaamwoord.	40 minuten
Wat ga je doen?	Maak een woordenlijst van ten minste 10 woorden die met kleur te maken hebben en een woordenlijst van ten minste 12 woorden die met familieleden te maken hebben. Stuur je woordenlijst vóór maandag 2 juni op naar je docent. Oefen de uitspraak via de website die te vinden is bij link 4.	10 minuten

Waar vind je de materialen/bronnen etc?

1) <http://www.teleac.nl/spaans/>

Klik op kerntaal en vervolgens scroll je naar "familie"

Ook kun je bij de woordenlijst kijken.

Of kijk op: http://www.spaansetaal.org/Handige_Zinnen/Familie.html

2) <http://www.spanish.bz/colors.htm> (kleuren)

3) http://www.willamette.edu/~bortega/Ejercicios/0pasos/ch0.07_colores.htm
(kleuren)

4) Kijk voor de uitspraak van de kleuren ook zeker op: <http://www.languageguide.org/im/colors/es/>

Digitaal woordenboek?

<http://www.mijnwoordenboek.nl/vertalen.php> | www.vertalen.nu

Vrijdag 30 mei 2008: 1 uur huiswerkijd thuis/school

Wat ga je doen?	Stap 1: 4) Leer de rijtjes van ser, estar en tener nog eens goed 5) Leer de regels van het gebruik van ser en estar 6) Leer de regels van het wel of niet gebruiken van het persoonlijk voornaamwoord.	40 minuten
Wat ga je doen?	Maak een woordenlijst van ten minste 10 woorden die met kleur te maken hebben en een woordenlijst van ten minste 12 woorden die met familieleden te maken hebben. Stuur je woordenlijst vóór maandag 2 juni op naar je docent. Oefen de uitspraak via de website die te vinden is bij link 4.	10 minuten

Waar vind je de materialen/bronnen etc?

1) <http://www.teleac.nl/spaans/>

Klik op kerntaal en vervolgens scroll je naar "familie"

Ook kun je bij de woordenlijst kijken.

Of kijk op: http://www.spaansetaal.org/Handige_Zinnen/Familie.html

2) <http://www.spanish.bz/colors.htm> (kleuren)

3) http://www.willamette.edu/~bortega/Ejercicios/0pasos/ch0.07_colores.htm
(kleuren)

4) Kijk voor de uitspraak van de kleuren ook zeker op: <http://www.languageguide.org/im/colors/es/>

Digitaal woordenboek?

<http://www.mijnwoordenboek.nl/vertalen.php> | www.vertalen.nu

Hagamos tiempo para la cultura en las clases de ELE

Cuando llegué a Holanda en 1991, hace ahora ya 17 años, padecí un terrible choque cultural. Me sentía perdida en un nuevo mundo para mí desconocido. A pesar de inscribirme en clases intensivas de lengua neerlandesa y de intentar integrarme totalmente al nuevo universo cultural, que voluntariamente había elegido, experimenté una crisis de identidad que me llevó a valorar, muchas veces en forma desmedida, mi cultura y mis raíces españolas y a despreciar y/o desinteresarme por la cultura neerlandesa.

Silvia García García
Estudiante de Máster de ELE en la Hogeschool Utrecht
<silviagarcia@hetnet.nl>

"Invertir en conocimientos produce siempre los mejores beneficios"

Benjamín Franklin

El choque cultural no hay que considerarlo como algo extraño, sino como un proceso natural por el que pasa cualquier persona que emigra a otro país. No obstante, creo que este choque habría sido mucho menos crudo y doloroso si durante los años que estudié la lengua neerlandesa, se hubiera integrado la cultura a las actividades didácticas en clase. Este ejemplo personal lo cito como referencia a la reivindicación que pretendo hacer en este artículo: la importancia que tiene la cultura en las clases de E/LE.

Antes de adentrarme en el tema, me gustaría definir muy brevemente el concepto de cultura. ¿Qué entendemos por cultura? Me voy a basar en una definición muy simple, pero clara, del diccionario de la Real Academia Española:

"Cultura es el conjunto de modos de vida y costumbres, conocimientos y grado de desarrollo artístico, científico e industrial en una época, grupo social, etc."

Al principio de los años noventa, las metodologías no adaptaban la cultura a la competencia comunicativa en las clases de español como lengua extranjera. El "boom" ideológico lo fomentaron las autoras del artículo *"El componente cultural: un ingrediente más en las clases de lengua."* publicado en la desaparecida revista *"Cable"* en el año 1992: Lourdes Miquel y Neus Sans. En su artículo, comentado innumerablemente debido a su relevancia, sus autoras diferencian tres tipos de cultura:

- La que ellas llaman *"cultura con mayúsculas"*: música, literatura, arte, etc.)
- La *"cultura (a secas)"*: la cultura para entender, actuar e interactuar comunicativamente.
- La *"kultura con k"*: variantes idiomáticos dependiendo del contexto social en el que se produzca la comunicación: cómo conducirse en:

Vallecas, colega
Marbella, señora marquesa
En las Ventas y olé.

Para Lourdes Miquel y Neus Sans es la cultura *"a secas"*, es decir, la que incluye todo lo que comparten los ciudadanos de una cultura (no solamente lo que se dice o hace, sino lo que se sobreentiende), la parte cultural más importante que se ha de impartir a un estudiante de E/LE, ya que sólo así éste puede ser competente comunicativamente. Es a través de ella, cuando el estudiante puede llegar a conocer y entender totalmente la otra, es decir: *"la cultura con mayúsculas"*. Yo, por mi parte, estoy totalmente de acuerdo con lo que dicen estas profesionales del mundo E/LE.

En los años noventa sólo se enseñaba la denominada "cultura con mayúsculas". Se impartía en las aulas sin hacer ninguna conexión con la lengua, sino como elemento totalmente independiente, por lo que un alumno llegaba a un país donde se hablaba el español conociendo quién había escrito el Quijote, pero no podía comprender una conversación entre amigos que acababa de oír en el bar de la esquina ya que, al carecer de los referentes culturales necesarios para poder comprenderla, no podía descodificar la información recibida. Para él/ella, lo que acababa de oír, era un auténtico jeroglífico.

Imaginemos, por ejemplo, la siguiente conversación entre dos amigos:

- Joder Paco, ¡por fin te ven estos ojos! ¿Qué pasa cabroncete?
- Mira, por aquí andamos.
- Te va una cañita?
- No, no, que tengo prisa
- Venga tío no te rajes.
- ¡Que no, que no! que tengo prisa
- Joder, pero si sólo serán cinco minutos.
- ¡Qué pesado que eres!, ¡que no!
- Seguro?
- Bueno, venga vale una cañita
- Pepe, dos cañas, una de boquerones y una de bravas.
Bueno, y qué, qué.....

Si el alumno no posee referentes culturales, no va a poder ser un receptor eficaz de esta conversación ni entender exactamente qué ha sucedido. Entre otras cosas:

- No extrañarse ante la insistencia con la que uno de los amigos le propone al otro tomarse una caña y el otro, finalmente, accede.
- Saber que decir tacos no siempre implica una pelea, sino que pueden resultar incluso cariñosos.
- Saber que una caña es una cerveza.
- No asustarse si se mira el reloj y se comprueba que son las diez de la mañana y ya se toma alcohol en España.
- Entender que "rajarse" tiene varios significados.
- Saber que si te tomas una caña es normal acompañarla con algunas tapas.
- Saber qué son tapas.

A pesar de que ya ha llovido mucho desde la fecha en la que Lourdes Miquel y Neus Sans escribieron su artículo, no por ello la cultura en las clases E/LE ha pasado a ser un tema obsoleto, todo lo contrario, las metodologías de hoy en día están en estado de desarrollo y perfeccionamiento, su contenido es cada vez mejor, pero a pesar de ello no todos los profesores dedican tiempo en sus clases a la cultura. El problema, según dicen, es la falta de tiempo.

Es verdad que todos los profesores estamos de acuerdo en que cuando te tienes que basar en un programa preestablecido por la escuela y necesitas alcanzar ciertos objetivos, es normal que dejes de lado todo lo que sean actividades extra, entre ellas, las actividades culturales. Pero no tenemos que olvidar que sin ellas nuestros alumnos nunca van a ser auténticos receptores y autores eficaces en todas las posibles situaciones de comunicación. Además, ahora ya no podemos quejarnos, como mencionaba anteriormente la gran mayoría de metodologías de E/LE incluye un apartado para la cultura, no sólo española, sino también latinoamericana. De hecho, hoy en día la enseñanza de la cultura ha dado un giro de 180 grados, de tal forma que actualmente los manuales explican a los alumnos mucha más cultura a secas que cultura con mayúsculas, lo cual no sé hasta qué punto es acertado. Ya que por una parte ahora se ha conseguido que se le dé una importancia especial a la cultura a secas (y con razón, no lo niego), pero por otro lado se está olvidando en cierta manera la cultura con mayúsculas.

Mi propuesta es que sin dejar de darle importancia a la primera, tampoco debemos olvidar la última. Los profesores tenemos la obligación de que nuestros alumnos sean buenos receptores y aprendan a comunicarse, por lo que debemos ofrecerles todos los tipos de cultura nombrados, y no tan sólo uno de ellos. Por supuesto que para conseguir este objetivo necesitamos tiempo.

Dos propuestas

Antes que nada, convencernos de la necesidad y convencer a la dirección del colegio de la importancia que tiene para los alumnos conocer no sólo la lengua del país, sino su cultura en todas sus facetas. De hecho, se trataría de buscar materiales, espacios, tiempo extra e, incluso, si se pudiera, destinar una de las horas extra de estudio semanales de los alumnos específicamente a la cultura.

1. En cuanto a la búsqueda específica de materiales, he encontrado algunas metodologías basadas sólo en impartir cultura:

- **Adónde**, Editorial Eli.
  - **En el mundo hispánico**, Editorial Cideb
  - **Descubrir España y Latinoamérica**, Editorial Cideb
  - **Taller sin fronteras**, Editorial La Spiga
  - **España ayer y hoy**, Editorial Edinumen

En cuanto a Internet, existen páginas estupendas que ofrecen un sin fin de materiales atractivos y actuales para trabajar la cultura en la clase. Sabemos que usar la red es una riqueza pero que es un mundo en el que puedes perder mucho tiempo para localizar algo. Por esto, incluyo a continuación el enlace para ir a la página denominada: "Recursos para el español: Cultura con ñ", en la que se ha hecho una recopilación y clasificación excelente de diversos sitios web. Información que se presenta agrupada en temas como: Cultura general; cultura de museos; la música; la historia, pintura y el arte; el cine; el flamenco; los toros. Seguro que aquí encontrarás materiales interesantes sin navegar horas: <http://www.hlrnet.com./spcult.htm>

2. En el caso de que dedicar tiempo extra fuera imposible, siempre tendríamos la posibilidad de adaptar nuestros planes de clase a las necesidades del momento dejando, por ejemplo, un mínimo de quince minutos al principio o al final de la clase para hablar de cultura.

Sé que muchos profesores de E/LE ya están haciendo lo que acabo de comentar, pero también sé que muchos todavía no lo hacen. Mi mensaje está destinado justamente a estos últimos. Ahora ya no tenemos excusas, hay muchos libros en el mercado que tratan, incluso exclusivamente, de la cultura. Los medios de comunicación (cine, Internet, prensa y televisión) pueden ser también una fuente muy rica de transmisión de aspectos culturales de un país. Por tanto, recursos no nos faltan.

Sea como sea, lo importante es no olvidar que tenemos una gran responsabilidad y que, por ello, hemos de hacer todo lo que esté en nuestras manos para que los alumnos acaben sus estudios de español llevándose consigo el máximo de conocimientos posible. Porque ya lo dijo Benjamin Franklin en la cita que abre este artículo

Bibliografia

Pizarro Portilla, María Paz "El papel de la cultura en las clases de E/LE: apuesta por un enfoque multicultural", revista Frecuencia primavera 2006

Vázquez, Laura "La vuelta a casa" ¿hogar dulce hogar? Problemas del choque Cultural a la Inversa (Reverse Cultural Shock), revista frecuente primavera 2007.

Soler-Espiauba, Dolores "Contenidos culturales en la enseñanza del español como 2/L, revista Mosaico N° 19 junio 2007. Ministerio de Educación y ciencia.

Hipertextos

Miquel, Lourdes y Sans, Neus "El componente cultural: un ingrediente más en las clases de lengua". www.mepsyd.es/redele/revista/miquel_sans.shtml

Lacorte, Manel "Y la cultura DE la clase? www.ub.es/filhis/culturele/lacorte.html

Esta nube de palabras ha sido generada a partir del texto del artículo anterior usando wordle.net

De la adquisición a la certificación: 10 razones para el DELE

Con el fin de tener una evidencia de los significados que tiene el Diploma de Español como Lengua Extranjera (DELE) hice algunas entrevistas a los diversos involucrados en el proceso: los candidatos, las profesoras Elizabeth Callelas (HAL) y Marjo Eurlings (Leke en Ling Culemborg), los profesores examinadores y el Redele (Responsable DELE, Emilio Quintana) en los Países Bajos. Los comentarios que me hicieron me han llevado a elaborar este decálogo de razones para hacer el examen.

Angélica Agíss
[ma.agiss@gmail.com](mailto:<ma.agiss@gmail.com>)

Este año ha habido pruebas también en Amsterdam. El ambiente en Het Amsterdams Lyceum fue estupendo, a pesar de que algunos candidatos tuvieron que levantarse temprano para llegar a la hora.

1. Aprender y enseñar de modo reflexivo. Como toda evaluación el DELE propició la reflexión y análisis de candidatos y profesores. Al preguntar "¿qué importancia tiene para ti este examen?", las profesoras comentan: "Es importante porque nos va a dar un parámetro más para conocer cuál es el nivel de los alumnos, esto es, del resultado de lo que hacemos en la escuela". "Creo que nos puede servir para conocer mejor el nivel que alcanzan los alumnos en la escuela comparándolo con otros parámetros y criterios" "Para los alumnos significa la motivación, es el final, ellos terminan sexto están en VWO y las pruebas que hacen en los exámenes de estado para ellos son muy fáciles y el DELE supone un reto.", "(...) es algo especial, nos hemos preparado todo el año con material de DELE, con exámenes de otros años, con ejercicios, la parte oral también, con los audio, todo".

Alumnos candidatos: "Me sirve para ver mi nivel, quiero seguir estudiando español pero no sé dónde o cuál es mi nivel " He estudiado dos años pero no sé qué es mi nivel". "Para conocer si puedo comunicarme en español".

2. Motivación por el español. El aumento cuantitativo mostró el creciente interés y valoración social del estudio de español. Preguntamos sobre los números al Responsable DELE: "Participaron 182 candidatos: 62 de Inicial, 85 de Intermedio y 35 de Superior. Esto supone un aumento del 56% con respecto a la misma convocatoria del año pasado. Además, por primera vez hemos tenido dos sedes y dos días de examen: el viernes en el Instituto Cervantes de Utrecht y el sábado en Het Amsterdams Lyceum".

3. Incrementar la responsabilidad del alumno. La participación de cada candidato conlleva una decisión individual que habla de la responsabilización y control que ejercen los alumnos sobre sus propios procesos de aprendizaje. Los alumnos interesados en superar las pruebas adquirieron los materiales didácticos correspondientes (libros, cuadernos de ejercicios, grabaciones, ejemplos de exámenes, etc.) y se prepararon durante determinado tiempo. Ante la pregunta "¿cómo te preparaste para el examen?", la mayoría habla de haber buscado material en Internet: "Hice dos exámenes que encontré en Internet". "Busqué otros exámenes y en los hice tomando en cuenta el tiempo, no sé el tiempo del examen". "Las últimas semanas estuve haciendo ejercicios extras de escuchar". "Viendo más la televisión española".

"Se sienten orgullosos de que han intentado hacer el DELE. Fue una experiencia especial por el ambiente español. Esperan pasar bien el examen, pero si no siempre habrá sido una buena experiencia." (Profesora)

Diplomas de Español
como Lengua Extranjera

4. Aspirar a un documento acreditativo internacional que genere movilidad laboral, escolar e intercomprensión. Presentar el examen permite a los candidatos visualizar un proyecto personal. En las entrevistas, los alumnos mencionan que decidieron hacer la evaluación por planes de estudio o trabajo en países de habla española: "Lo hice porque quiero trabajar, quiero trabajar en España". "Quiero hacer negocios en el futuro, y es más fácil cuando tengo un certificado en español", "se abre otro mundo cuando trabajo en un mundo español." "Me gusta vivir en un país latino porque me gusta la gente que habla español". "Me gusta la lengua y si por eso, quiero aprender también con gente en español porque es un mundo muy grande y por eso es más fácil cuando hablo español."

"Para mis alumnos este certificado tiene un valor internacional. Les parece importante para intentar trabajar en países hispanohablantes. Además les parece muy realista hacer un examen del Estado español con hispanohablantes." (Profesora)

5. Inmersión en una auténtica situación comunicativa. Para algunos de los candidatos ésta fue la primera vez que se enfrentaron a una situación académica en un mundo diferente al que se desenvuelven cotidianamente lo que genera muchos aprendizajes significativos: "No era fácil porque las instrucciones son en español y todo decían en español y no entendía todo". "Cuando no entiendes la pregunta no puedes contestar y no sabes qué decir". "Poco difícil, la prueba de leer porque hay preguntas que no entiendo y cuando no entiendo la pregunta es también difícil para mí una respuesta.", "lo esperaba más difícil, me ha parecido fácil", "bueno no sé, pero creo que sí entiendo, lo voy a aprobar, no fue muy difícil".

6. Valoración académica del idioma y cultura española de hijos de españoles en los Países Bajos. Cabe mencionar que se ha suscrito un acuerdo entre el Ministerio de Educación y Ciencia y el Ministerio de Trabajo para que los alumnos de las ALCEs puedan acceder a las pruebas DELE.

"Siempre he hablado español en la casa pero no estoy segura de cuál es mi nivel pues en España hablan diferente." (Alumno ALCE)

Las ALCE son las Agrupaciones de Lengua y Cultura Españolas, dependen de las Consejerías de Educación de cada país y se encargan de la atención, en régimen de clases complementarias, de aquellos alumnos que no pueden acceder a las enseñanzas de lengua y cultura españolas en el sistema educativo en el que están escolarizados, en este caso el neerlandés.

7. Formación de profesores. El Instituto Cervantes y la Consejería Española ofrecieron cursos especiales para la formación de nuevos examinadores. Lo que garantizará contar con personal capacitado para poder atender la demanda futura de personas que deseen certificar su nivel. "Considero que este curso me da la posibilidad de crecer profesionalmente pues tengo más que ofrecer". (Profesor colaborador Instituto Cervantes)

8. Expresión de valores, sentimientos y emociones entre profesores y alumnos en un contexto extraescolar. Las profesoras estuvieron en todo momento acompañando, orientando y animando a sus alumnos. Al respecto una profesora expresa: "La verdad es que están un poco nerviosos, pero en general bastante tranquilos y más que nada están cansados porque durante toda la semana y la semana próxima ellos tienen los exámenes de estado y claro para ellos es más importante pasar los

exámenes de estado que el DELE pero bueno están contentos y yo espero que la mayoría lo pase."

"Para los alumnos que viven en Culemborg o en la región "De Betuwe" es también un poco especial ir a Amsterdam y hacer un examen en la capital. Están acostumbrados a hacer exámenes en la escuela "en el campo". Este examen del DELE tiene otro ambiente, ambiente de ciudad." (Profesora)

"Tuvimos mala suerte por las obras en las vías de tren (NS Spoorwegen). Justamente ese fin de semana había obras entre Den Bosch y Utrecht y nosotros no pudimos salir de Culemborg. Los padres llevaron a sus hijos a Utrecht muy temprano. Llegamos a tiempo al Amsterdams Lyceum." "A los alumnos les entró el pánico cuando escucharon a los alumnos del liceo de Amsterdam. No sabían que esos alumnos habían estudiado el español durante 5 años y por eso hablaban mejor el español. ¡Claro! Los

de Amsterdam hicieron el examen intermedio o superior. Los de Culemborg habían estudiado el español durante 3 años y por eso se habían apuntado para el examen inicial." (Profesora)

9. Comunicación y colaboración entre las escuelas que enseñan español y el Instituto Cervantes. El Instituto Cervantes se engrandece estableciendo canales de trabajo compartido con los Centros educativos en los que se enseña español. "Estamos preparando nuevas iniciativas que nos acerquen a las aulas y motiven a los alumnos a presentar el examen. Entre ellas un blog con información actualizada, abierto a la participación y al que lógicamente es posible suscribirse" (Responsable DELE)

<http://redeleutr.blogspot.com>

10. El Instituto Cervantes adquiere reconocimiento de los productos que ofrece. "Tenemos peticiones de algunas escuelas para ofrecer orientación para próximas convocatorias." (Responsable DELE)

Profesor 2.0 | Brújulas para la nueva red educativa

David Vidal
Instituto Cervantes de Utrecht
[<http://www.davidal.es>](http://www.davidal.es)

El nuevo curso académico está comenzando y con él veremos el asentamiento de una nueva tendencia, la de los **cursos** que hacen de internet su principal vía de desarrollo. Todos sabemos que ya se imparten clases de idiomas a través de herramientas y plataformas como Skype o Myngle. También hay cada vez más Másters de Formación de Profesores de Español que ofrecen su versión online. Lo que está pasando en este momento es que la conversación se está **fragmentando y conectando** de un modo nunca visto. Solo desde esta perspectiva podemos entender la inscripción masiva que han recibido George Siemens y Stephen Downes para su curso completamente online sobre **conectivismo y conocimiento conectivo**, o lo que es lo mismo, sobre cómo han cambiado nuestros hábitos de aprendizaje gracias a la nueva red. Más información en <http://lrc.umanitoba.ca/wiki/Conectivismo>

Por cierto, que el Grupo Nodos Ele ha traducido **Knowing Knowledge**, el libro de George Siemens que desencadenó todo esta nueva visión del aprendizaje: <http://siemensinspanish.pbwiki.com>

En los Países Bajos tenemos también la opción de pasarnos por las conferencias que hasta finales de febrero tendrán lugar en el **Instituto Cervantes de Utrecht**, en el seno de un curso semipresencial sobre redes sociales, Web 2.0 y enseñanza de Español como Lengua Extranjera (ELE) que empezará el próximo octubre. Más información en <http://icutr20.pbwiki.com>

En fin, que hay donde elegir en un mundo educativo cada vez más fragmentado y al mismo tiempo conectado para el que nunca viene mal contar con una buena brújula.

Entrevista a Jacky Hellemans y Giedo Custers | REN Vlaanderen

Poco a poco las instituciones educativas nacionales van tomando conciencia de la importancia que las redes sociales y la web 2.0 tienen para el aprendizaje. Por eso en **foco** hemos querido saber cómo se están haciendo las cosas en Flandes y nos hemos puesto en contacto con los responsables de REN Vlaanderen <<http://www.renvlaanderen.be>> al objeto de hacerles una entrevista.

prof. J. Hellemans | Giedo Custers

University of Louvain, official spokesman of REN Vlaanderen | REN Vlaanderen
<jacq.hellemans@fys.kuleuven.be> | <giedo.custers@avl.kuleuven.be>

Wat ons het meest verbaast over dit project is de volledige manier waarop de verschillende factoren en deelnemers aan de edukatieve praktijk zijn betrokken. Hoe konden al deze elementen geïntegreerd worden? Welke vormen van groepswerk hebben jullie ontwikkeld om zo een volledige beeld te bereiken? Hoe ontstond dit voornemen? Kort gezegd, wat is de geschiedenis van REN?

Einde 1999 stelde het ministerie van de Vlaamse gemeenschap, departement onderwijs, vast dat er weliswaar veel scholen waren waar computers gekocht werden maar dat het gebruik van de computers in de klas en in de lespraktijk onvoldoende was. Men heeft bijgevolg een projectoproep gericht naar de lerarenopleidingen van de universiteiten en de hogescholen omdat men mocht aannemen dat zij voldoende expertise in huis hebben om nascholing – in service training – te voorzien voor de Vlaamse leraren.

In een eerste fase werd in elke provincie een expertisenetwerk opgericht, in een tweede

fase werden deze 5 netwerken samengevoegd tot één regionaal expertisenetwerk. Het consortium heeft als penvoerder de Katholieke Universiteit Leuven en als co-woordvoerder de Vrije Universiteit Brussel. De andere consortiumpartners zijn de Universiteit Gent, Universiteit Antwerpen, Katholieke Hogeschool Limburg en Katholieke Universiteit Leuven afdeling Kortrijk. Elke consortiumpartner werkt in zijn regio samen met de lokale lerarenopleidingen, de instituten voor nascholing van leraren en de ict-opleidingen van de hogescholen of universiteiten. De partners van REN Vlaanderen omvatten op deze manier zowel de initiële opleiding als de nascholing van het ganse Vlaamse onderwijsveld.

De opdracht van REN Vlaanderen ligt in het verzorgen van in service training voor leraren, directies, ICT-coördinatoren op het vlak van ICT gebruik in de school- en klaspraktijk. Deze trainingen kunnen onderverdeeld worden in drie grote luiken. Een eerste luik zijn de pedagogisch-didactische cursussen. Een paar voorbeelden: "Hoe de spellingscontrole van je tekstverwerker inzetten in het vreemde talenonderwijs" of "Gebruik van ICT in de klas Frans - Parcours culturels à partir de documents vidéo sur Internet" of "ICT in de taalklas Spaans". Daarnaast zijn er de technische cursussen zoals bijvoorbeeld "Communiceren met skype, messenger en netmeeting", "Een school- of klaswebsite bouwen met Joomla" of "Visual Studio.NET 2003 - Een objectgeoriënteerde ontwikkelomgeving".

Tenslotte is er het organisatorische luik met cursussen als "Basiscompetenties ICT voor de basisschool in de praktijk", "E-learning (hoe) begin je eraan?" of "Omniwize, leerkrachtenmanagement voor het secundair onderwijs". De cursussen van REN Vlaanderen worden zowel vraag- als aanbodgestuurd aangeboden. Aanbodgestuurd: dit wil zeggen dat de partners bekend maken welke cursussen zij aanbieden en dat individuele leraren hiervoor

kunnen inschrijven. Bij vraaggestuurde of teamgerichte cursussen wordt de nascholingssessie in de aanvragende school georganiseerd en wordt de inhoud aangepast aan de wensen of noden van de aanvrager.

De programmatie van de nascholingsactiviteiten gebeurt regionaal. Er wordt over gewaakt dat alle leraren op de hoogte zijn van het aanbod in elke regio. Om dit te realiseren werd een databankgestuurde website - www.renvlaanderen.be - opgezet waar het totale aanbod te vinden is, en langs waar de inschrijvingen lopen. Sinds twee jaar kent REN Vlaanderen een thematische werking. Naast het kernaanbod worden jaarlijks maximaal drie thema's uitgewerkt. Voor elk thema worden materialen aangemaakt, zijn er studiedagen en REN-opleidingen en wordt er bijzondere aandacht besteed aan de disseminatie van de materialen, ondermeer door het verspreiden van DVD's of CD's en via publicaties.

De thema's die we tot op heden uitwerkten zijn "Veilig ICT-gebruik", "ICT en zorg", "plICTos: plannen van ICT op school", "ICT en talenonderwijs" en "WEB 2.0 toepassingen voor het onderwijs". Voor het volgende academiejaar werken we rond de thema's "De computer als multimediacentrum" en "ICT in de vakken wiskunde en wetenschappen". Conform de beheersovereenkomst omvat het kernaanbod 1170 sessies van 3 uur. Wij dienen hiermee minimaal 27000 deelnemers te bereiken. Voor de themawerking moeten we naast drie studiedagen - te organiseren voor telkens 175 deelnemers - nog 140 sessies per thema organiseren voor minimaal 340 deelnemers.

IP-E-portfolio, blogs, wikis, sociaal bookmarking sociale netwerken (contacten en connecties rond een bepaald aandachtsgebied of activiteit, samenvoeging van inhoud via systeem RSS, integrated tools opened, zoals elgg.net, tools van podcast en videocast, zoeken en de nieuwe services, email en voice. PLE (ambient personal of learning, netvibes, to myspacer, etc.). Het omvat heel Web 2.0. Wat is het belang van de Web2.0 in REN Vlaanderen?

Tijdens het lopende academiejaar was WEB 2.0 een van de thema's waarrond REN Vlaanderen werkte. Een projectgroep werkte technische hulpfiches en didactische fiches uit. In de technische hulp wordt uitgelegd hoe bepaalde web 2.0 sites werken - bijvoorbeeld hoe een netvibes account gemaakt wordt - de didactische fiches leggen uit hoe deze toepassingen in de klaspraktijk kunnen gebruikt worden. Alle didactische fiches worden opgesteld volgens een eenduidig stramien:

- a. eindtermen en leerplannen
- b. doelstellingen
- c. technische vereisten
- d. didactisch gebruik
- e. voorbeeld - case
- f. bijkomende informatie

Wat zijn de pedagogische ideeën die REN ondersteunen? Hoe formuleert u een antwoord op de technologische veranderingen en sociale vraagstukken met een nieuwe 2.0 onderwijs? Hoe combineert u technologische, pedagogische en culturele factoren?

Er is eerst en vooral de breedte van het aanbod: organisatorische aspecten komen aan bod, maar ook technische en pedagogisch-didactische onderwerpen. We gaan er van uit dat de leraar een aantal dingen voor zichzelf moet kunnen gebruiken vooraleer hij ze in de klas gebruikt; vandaar dat er in ons aanbod bijvoorbeeld cursussen zitten over het aanmaken van leerlingenmateriaal met behulp van een tekstverwerker. Als de leraar voor zichzelf het nut van deze tekstverwerker heeft leren kennen, is de stap naar de klas wellicht veel kleiner.

Anderzijds is het ook zo dat we ervan overtuigd zijn dat de leraar geen schrik moet hebben van de ict-cultuur die bij de leerlingen heerst. Het is niet nodig dat de leraar meer weet van ict dan de leerling. Als de leraar er maar in slaagt zijn leerlingen tot "medeplichtigen" te maken, in de zin van "jullie zijn sterk in ict, ik heb de expertise van mijn vak, als we deze twee samenleggen komen we beiden vooruit: een win-win-situatie, dus."

Het knelpunt van de haves en have-nots, leerlingen die al dan niet toegang hebben tot computers, wordt niet over het hoofd gezien: er is aandacht voor. Gelukkig zien we deze aandacht ook in de scholen: in tal van gevallen wordt de computerinfrastructuur van de school ook buiten de leslijden ter beschikking van de leerlingen te stellen.

U beweert dat bij ICT het accent moet liggen op de C van Communicatie. De Web 2.0 verandert het communicatieconcept. Wat is fundamenteel aan deze verandering?

De C van communicatie is belangrijk in het ganse onderwijs, maar dubbel belangrijk in het talenonderwijs: daar draait immers alles rond communicatie. De technologie van het Internet stelt ons in staat om in een handomdraai wereldwijd te communiceren.

De belangrijkste nieuwheid in het web 2.0-verhaal is samen te vatten als

"driewegscommunicatie". We maakten de evolutie mee van top down communicatie (van de expert naar de leerling [cfr ex cathedra]) naar een dialoog tussen leraar en leerling. Web 2.0 voegt hier de "wisdom of crowds" aan toe: de communicatie tussen de deelnemers verloopt voor een deel via publieke kanalen waardoor de inbreng veel diverser wordt. Niemand is nog echt "houder van de wetenschap" en iedereen die wil kan een steentje bijdragen.

Het lijkt alsof het niet meer belangrijk is iets te weten of iets te kunnen, maar wel belangrijk is iemand te kennen die het weet of kan. Netwerken wordt erg belangrijk. Een goede exploitatie van de mogelijkheden van web 2.0 is te vinden in de publicatie Coming of Age, an Introduction to the New World Wide Web¹.

Als REN zoals we denken, beantwoordt aan een ecologische manier van leren waarin elk element samenhangt met andere elementen, in interactie met elkaar, welke sociale factoren, instituties en instellingen, school en onderwijstradities, cultuurgebonden manieren van leren, belemmeren de ontwikkeling van het voorstel? De zogenaamde "Fear 2.0". Zijn wij, niet alleen onderwijzers, maar ook ouders, studenten en de maatschappij in zijn geheel, bereid om deze verandering te aanvaarden?

Wellicht een van de belangrijkste evoluties zit in het samenwerken. Leraren zullen het leren om gebruik te maken van elkaars know how en deze met elkaar te delen

Een sprekend voorbeeld in dit verband is het werk van collega Hans Leroy. Via een steeds rijker wordende webtoepassing deelt hij al zijn trouvailles met zijn collega's. Het onderdeel "Recursos para la enseñanza del español lengua extranjera" is een ware goudmijn voor elke leraar Spaans van eender welk niveau; de ganse site www.hlrnet.com hoort thuis in zijn adresboekje – of delicious.

Voor studenten en leerlingen is het enerzijds verwarringend en anderzijds verrijkend te merken hoe het dagelijkse leven in de school verweven wordt en omgekeerd. Chatten bijvoorbeeld hoort momenteel vooral thuis in de vrije tijd. Schoorvoetend wordt dit binnengehaald in het onderwijs. Dit gebeurt door de leerling die – thuis – in contact wil komen met andere leerlingen, niet noodzakelijk van de eigen school, die dezelfde opdracht moeten maken om zo de persoonlijke inspanning te verminderen – of heet

dit efficiënt (samen)werken? En ook door de (taal)leraar die op deze manier binnen projectmatige aanpak leerlingen van verschillende scholen in verschillende landen wil laten samenwerken.

Wat u "fear 2.0" noemt, is ook op technologisch vlak te merken. Een mooi voorbeeld is het toestel dat wij – (oudere) leraren – gebruiken om te telefoneren en soms om te sms'en en dat we GSM noemen. Voor onze leerlingen doet datzelfde toestel ook dienst als fototoestel, filmcamera, rekenmachine, dictafoon, notitieboekje, adresboekje en nog zo veel meer. Waar in Vlaanderen tal van scholen het gebruik van de GSM (als telefoon of sms) verbieden binnen de schoolmuren, zie ik in Schotland bij voorbeeld bij Ewan Macintosh² hoe hij dit instrument inzet in de klas.

Wij begrijpen dat de school eindverantwoordelijk is voor de ontwikkeling van pICTos producten, net als voor de ICT plan en plan van implementatie. Dit biedt mogelijkheden op succes omdat het niet als een verplichting hoeft te worden gezien maar juist als een kans op ontwikkeling en groei van het teamwerk en van de school zelf. Maar tegelijkertijd houd je rekening met de mogelijkheid dat sommige scholen achterblijven, omdat zij niet deze overgang kunnen maken. Dit heeft niet persé met de studenten of met de ouders te maken maar eerder met de groep docenten. Hoe kan er met dit dilemma worden omgegaan?

pICTos is een elektronisch instrument op basis waarvan scholen – van het lager onderwijs en de eerste graad van het secundair onderwijs – enerzijds kunnen opmaken hoever ze staan met de invoering van de ICT-eindtermen en anderzijds kunnen bepalen hoe ze de verdere integratie van ICT kunnen ontwikkelen.

Het instrument leidt scholen doorheen een aantal belangrijke stappen, die in elke school aan de orde zijn indien de ICT-werking op de agenda staat. pICTos sluit aan bij de bestaande ICT-werking en de onderwijsvisie van de school en is gericht op het uitwerken van nieuwe activiteiten, die steeds gekoppeld zijn aan de eindtermen. Het werd ontwikkeld door de Universiteit Gent in opdracht van REN Vlaanderen.

ICT-gebruik maakt integraal deel uit van de eindtermen die de school moet bereiken. Voor het basisonderwijs en de eerste graad van het secundair onderwijs werden deze ICT-

¹ Gratis downloadbaar vanaf http://landmark-project.com/Coming_of_age.pdf

² zie hiervoor ook de persoonlijke blog van Ewan Macintosh <http://edu.blogs.com>

doelstellingen samengebracht in een zogenaamde 'ICT-diamant' ³. Scholen hebben de verplichting deze kerndoelstellingen te behalen. Ze hebben daarentegen wel de pedagogische vrijheid om te bepalen hoe ze deze eindtermen willen bereiken. Aangezien de eindtermen per definitie minimumdoelen zijn, zien we dat er scholen zijn die deze doelstellingen ruim interpreteren en veel verder gaan dan moet terwijl andere scholen volstaan met het bereiken van het absolute minimum.

Zoals u aangeeft in: WEB 2.0-toepassingen in het talenonderwijs: nuttig of modeverschijnsel? de student kan zijn eigen leerproces managen en ook om die reden de inhoud, praten over de inhoud en over meer praktijkgerichte doelen. Hoe kijkt u naar de autonomie van de studenten in deze context?

Taal is communicatie en dus een individueel bepaald gegeven. De verwerving van een bepaald basisniveau - het schoolse niveau? - kan de taak van de school zijn. Elke leerling heeft daarnaast zijn individuele behoeften. Wie "El ingenioso hidalgo don Quixote de la Mancha" in originele versie wil lezen heeft heel andere taalbehoeften dan iemand die in een toeristische stad in Spanje een frisse pint wil bestellen of wie in contact wil komen met een Spaanstalige leverancier van machineonderdelen.

Het "nieuwe" leren stelt elk van deze drie leerders in staat om, vertrekende van de basiskennis via technieken als twinning stappen te zetten richting zijn einddoel. En dit zonder dat de leraar die het proces begeleidt expert is in het domein waarin de leerder wil evolueren. Op deze manier organiseert de taalverwerker zijn eigen leren in functie van zijn behoeften: zo ook wordt de leerling autonoom. Dit laatste is des te belangrijker in het licht van het levenslang leren. Als de leerling het proces onder de knie heeft, kan hij dit gemakkelijk toepassen op nieuwe situaties - nieuwe talen of taalbehoeften - als die zich later aandienen.

Wat het onderwijzen van vreemde talen betreft, zijn er in de Web 2.0 enorme mogelijkheden voor elke individu die de taal leert om zelf docent te worden van de onderwerpen die bij het leerproces horen met gebruik van allerlei echte communicatieve situaties. In welke opzicht kan dit de methodologie van het talenonderwijs beïnvloeden? Welke doelen zijn wat dat betreft

tot	dusver	bereikt?
Een van de belangrijkste elementen lijkt mij te zijn dat het onderscheid tussen leraar en leerder vervaagt. Hoe langer hoe meer leraren worden er zich van bewust dat ze niet alles kunnen en kennen; dat zij ook behoeft te hebben aan permanent bijleren, misschien vooral binnen hun eigen vakgebied. De permanente evolutie van de taal - die momenteel sneller schijnt te gaan dan vroeger - vereist een bijna permanente voeding door moedertaalsprekers.		

Internet in het algemeen en web 2.0-toepassingen in het bijzonder, leveren hier onbekende mogelijkheden. Eén voorbeeld: je wil als docent Spaans de actualiteit in een Spaans sprekend land volgen: kijk naar de websites van Spaanse kranten, luister naar de podcasts van Spaanse radiostations en vooral, treed in contact met Spaantalige native speakers.

Wat zijn uw plannen voor de toekomst? Wat denkt u van de huidige situatie van het vreemde talenonderwijs in Nederland? Werkt u daaraan mee?

Tijdens het volgende schooljaar zal REN Vlaanderen verder vraag- en aanbodgestuurde cursussen aanbieden. Qua themawerking staan "pICTos", uitbreiding voor de eerste graad van het secundair onderwijs en "De computer als multimediacentrum" en "ICT in de vakken wiskunde en wetenschappen" op het programma.

Eerder hadden wij het erover dat leraren moeten leren niet opnieuw het wiel en het warm water uit te vinden. Wij werken dan ook over de landsgrenzen samen met Nederland. Zo mochten wij voor web 2.0 putten uit het materiaal van kennisnet en ICT op school en mochten wij voor het thema veiligheid een aan het Vlaamse onderwijs aangepaste versie van "Diploma Veilig Internet" ontwikkelen. Nederlandse inleiders zijn vanuit hun expertise graag geziene gasten op onze studiedagen. Kortom: we hebben en houden contact met Nederland, ook al kennen we de specifieke situatie van de Nederlandse scholen niet zo goed: onze expertise ligt in Vlaanderen en wij werken met en voor Vlaamse scholen en leraren.

Website : <http://www.renvlaanderen.be>
Secretariaat REN VI. : renvlaanderen@kuleuven.be

³ Zie hiervoor bijvoorbeeld de presentatie van Karel Desloovere van de entiteit curriculum
<http://www.renvlaanderen.be/static/visie/presentaties/ICT%20-%20Informatie%20en%20CommunicatieTechnologie%20-%20K%20Desloovere.pps#8>

Entrevista realizada por A. Agíss y E. Quintana.

América Latina... mucho más que salsa | ¿Y, en Puerto Rico, English only/Spanish only...o los dos...?

Como puertorriqueña, esta pregunta me lleva a muchos recuerdos y reflexiones. El uso de anglicismos y el fenómeno del *espanglish* ha sido algo que ha marcado el desarrollo lingüístico de los puertorriqueños, tanto en nuestra comunicación diaria como también en el ambiente educativo y los medios de comunicación.

Damaris Roure Ortiz
<daroure@gmail.com>

La educación desde principios del siglo se transformó al inglés, y con el pasar de los años se propuso la enseñanza bilingüe, predominando el español como idioma principal. Jurídicamente, el español y el inglés serían desde entonces los dos idiomas oficiales de la isla. Y desde el 1947, cuando por primera vez los puertorriqueños tuvieron el derecho de elegir democráticamente su gobierno, se ha jugado con su importancia en la educación, pues dependiendo del partido de turno será más, o menos importante, el lugar del español.

No pretendo definir el *espanglish* pues diría Moreno Fernández (2003): "Cien formas hay de acercarse al *espanglish*. Cien formas de encantarlo y entenderlo. Cien formas de estudiarlo... y miles de vivirlo"⁴. Sin embargo,

me parece interesante la manera en que ciertas palabras y expresiones se insertan en el diario vivir de las personas debido a los procesos históricos que ha vivido su país. Por ello, narraré muy brevemente, algunos relatos y datos familiares, asuntos que he vivido y que aún vive nuestra isla. Intentando dejar ver las transformaciones políticas y sociales que han tenido impacto en nuestra lengua, en especial la hablada.

Recuerdo que mi abuela materna, quien hablaba un español muy correcto, solía decir, por ejemplo, *switche* (interruptor), *laundry* (lavandería), *cash* (dinero en efectivo), *beauty* (salón de belleza). De modo que para fines de este artículo le pregunté a varias personas qué palabras o expresiones utilizaban frecuentemente en su diario vivir que consideraran *espanglish*. De una lista de 200 palabras recolectadas, en un grupo de 25 personas, las más repetidas fueron: *nice* (agradable), *yeah!* (¡sí!), *printear* (imprimir), escanear (pasar algo por el escáner o scanner), parquear, *parking* (estacionar, aparcar), *jangueo* ("hang out": salir de fiesta), *cool* (divertido, agradable), *chatear* (dialogar por medio de la red), *shopping* (centro comercial, ir de compras), *hello* (hola), *bye* (adiós), *tripeo* (en principio jerga de droga, colocón, pero actualmente se utiliza también como pasarla bien), *hamburger* (hamburguesa). La mayoría de las personas realizó el ejercicio solicitado. No obstante, una de ellas contestó lo siguiente:

"En lo que ha mi respecta, normalmente utilizo palabras en español para expresar cualquier cosa...considero que sin un buen manejo del idioma español no tendría las herramientas necesarias para poder expresar las ideas, los pensamientos, sentimientos y emociones de forma clara y precisa, incluso hasta poética, según amerite el momento y la intención...el problema que tenemos en Puerto Rico es el proceso de asimilación cultural que hemos vivido por la relación colonial con los EE.UU".

⁴ Moreno Fernández, F. (2003): *Espanglish: la casa de las cien puertas*. Centro Virtual Cervantes.

Esta contestación captó una particular atención en mí por dos cosas; primera, por el contenido; y segunda, porque la persona se abstuvo de contestar la pregunta inicial. Si bien era una aportación, era algo diferente e inesperado. Fue por eso que le pregunté a la mitad del grupo que, si lo deseaban, podían dar una breve opinión. Sólo recibí una respuesta, de una amiga que estudia la enseñanza del español como segunda lengua, expresó lo siguiente:

"Opinión sobre el tema, pues no tengo. Mis conocimientos sobre el spanglish per se son pocos, pero si puedo decirte que hay estudios sobre el español de Puerto Rico que demuestran que el contacto con el inglés ha afectado mínimamente al español y esto es porque a pesar de que el léxico presente un alto número de anglicismos, a nivel global el por ciento de éstas es muy mínimo. Asimismo, son pocas las estructuras gramaticales que se han afectado con el contacto de lenguas. Claro, esto habría que actualizarlo, pues son estudios de hace varios años atrás..."

Desde mi punto de vista el lenguaje es inherente, en cierta manera, a los cambios históricos, políticos, culturales y sociales. Es un asunto complejo en el que el sujeto participa activamente y cada uno relatará su historia desde su propia vivencia. Comparto mi historia porque escribir sobre las transformaciones políticas, sociales, culturales, lingüísticas, entre otras, que experimenta tu país, conlleva examinar la posición de uno respecto a la historia. Considero que mi historia personal al ser tan subjetiva me da la única forma de ser objetiva al hablar de este proceso histórico.

¿Nos quedamos como estamos? ¿Nos unimos? ¿Nos sepamos?

Puerto Rico, conocida como la "Isla del Encanto", era llamada Borikén por los Taínos, quienes fueron sus indígenas nativos. Este nombre más tarde se transformaría a Borinquen y es por eso que otro gentilicio para los puertorriqueños es boricua. Y como ésta, muchas palabras y expresiones fueron evolucionando debido a la influencia española, africana y más tarde la estadounidense. A la llegada de la conquista española, el 19 de noviembre de 1943, Cristóbal Colón la nombró San Juan Bautista y con los años denominó su capital como Puerto Rico. Con el pasar del tiempo esto cambió y actualmente la capital es San Juan y la isla se llama Puerto Rico. Siendo la menor de las Antillas Mayores, ésta es parte de un archipiélago conformado por Vieques, Culebra, Mona, Monito, Desecheo, Caja

de Muertos y otros cayos e islotes. La isla fue colonia española durante más de 400 años, lo cual cambió su rumbo al desatarse la Guerra Hispanoamericana, y el 25 de julio de 1898 ésta fue invadida por los Estados Unidos. Meses más tarde, según el Tratado de París, las colonias españolas Cuba, Puerto Rico y Filipinas pasarían como botín de guerra bajo la tutela colonial de los Estados Unidos. Un aspecto interesante es que existen aún disputas de este suceso entre los puertorriqueños, pues se discuten varias versiones. Por un lado, se debate si los estadounidenses invadieron la isla y los puertorriqueños lucharon contra ellos o si los puertorriqueños los recibieron amigablemente porque al fin nos liberarían del colonaje español. Esto se ha debatido en foros académicos, cada cual formulando sus propias conclusiones, y al final cada cual escoge la historia en la que quiere creer. Lo que sí queda claro es que fue un intercambio de colonos y que más tarde sería impuesto un gobierno militar para manejar la transición política, entre otros asuntos.

También me parece importante destacar que la academia de la historia puertorriqueña ha desarrollado investigaciones importantes acerca del impacto de la cultura africana en la isla; si aún queda población taína en Puerto Rico, o si ésta desapareció totalmente debido a los embates de la conquista española; como también se han estudiado aspectos de la historia económica y social, entre otros.

Algunos relatos familiares

Mi abuela Nélida Meléndez Meléndez, quien nació en el año 1929, en un pueblo llamado Orocovis ubicado en el corazón de la isla, fue la segunda de doce hijos e hijas. Su padre se llamaba José (Abuelo Pepe) y su madre Marcelina (Abuela Marce). Mi bisabuelo tenía una finca y era agricultor. Mi bisabuela hacía de todo, desde laborar en la tierra, hasta encargarse de la casa, el marido y sus doce hijos. Mi abuela, a quien los más cercanos llamaban Neli, trabajó en la tierra desde muy pequeña junto a sus hermanos y hermanas y los demás trabajadores, a quienes llamaban en ese entonces peones. Cultivaban tabaco, trabajaban con el ganado y lo que se producía en la finca se vendía a algunas familias del pueblo y al párroco de la iglesia. Abuela Neli tuvo la oportunidad de ir a la escuela elemental de su pueblo y a los catorce años estudiaría pedagogía, ya que siempre fue una niña de notas sobresalientes. Para poder llegar a esta otra escuela, que quedaba en otro pueblo, iba montada a caballo y siempre la acompañaba Pepito, quien era uno de sus hermanos menores. A los diecisésis años ya

era maestra de escuela elemental en el campo e impartía sus clases en las casas de algunas personas que cedían ese espacio, debido a que no había escuela más que en el centro del pueblo. Luego continuó sus estudios hasta llegar a ocupar el puesto de Superintendente de Escuelas, y muchos años más tarde, trabajó como Decana de la Facultad de Educación, en la Universidad.

Mi abuela se casó con Santos Ortiz Cartagena, quien nació en el año 1910 y quien era casi 20 años mayor que ella. Abuelo Santos era un apuesto hombre divorciado y comerciante. Sus padres eran inmigrantes españoles, Antonio Ortiz (Toño) quien era canario y terrateniente, y Antonia Cartagena (Tina) era mallorquina. Yo no tuve la oportunidad de conocer a ningunos de los dos. Asistió a la escuela hasta octavo grado y luego se dedicó a trabajar. Su primer negocio fue lo que llamaban por aquél tiempo una línea de carros, que consistía principalmente en proveer transportación a las personas que necesitaban ir a otros pueblos. Al tiempo cambió de negocio y compró una tienda en el centro del pueblo, la cual llamó "La Esquina Famosa", donde vendía comestibles y bebidas, además tenía un billar y una vellonera (máquina de discos). Abuelo Santos, era un hombre de avanzada para su tiempo, porque cuando mi abuela decidió irse unos meses a terminar su maestría a Nueva York, él cuidó de sus hijos y la apoyó en todo el proceso. Juntos tuvieron tres hijos, dos mujeres y un varón de los cuales mi madre, Laura, es la mayor y le siguieron Madeline y Félix. Mientras mi abuela estudiaba en los Estados Unidos, mi madre, quien para esa época tenía trece años, cuidaba de su abuela Tina. Doce años después, para el 1974, ellos también fueron una de las muchas familias que emigraron del campo a la capital San Juan, mientras que otro gran número de personas emigró hacia los Estados Unidos con un crecimiento paulatino de migrantes desde la década de los 40. Para ese entonces ya mi abuela era Decana de Educación en la Universidad Central de Bayamón y mi abuelo alquiló sus propiedades en Orocovis y compró un puesto de gasolina Gulf, también en el pueblo de Bayamón. En mi familia nuestra relación con los Estados Unidos es definida de diversas formas. Mi abuela agradecía a los estadounidenses el hecho de que los puertorriqueños tuviésemos un sistema educativo y hubiese un progreso capital.

El gobierno estadounidense se dispuso a crear escuelas a través de todo el país e incluso en los primeros años la enseñanza se impartía en inglés. Esto era parte del proyecto político estadounidense, y así lo enunció Davis W. George (1900):

"Si el sistema escolar del pueblo se deja en manos negligentes e inefficientes, el despertar del pueblo quedará aplazado indefinidamente. Si se permite que dicho sistema, continúe siendo europeo, y que Francia y España continúen siendo dueñas intelectuales de las islas, es posible que el desarrollo del sistema escolar pueda inducir al pueblo a la disminución de las simpatías fundamentales hacia el gobierno del cual forman parte. Si se americanizan las escuelas y se inspira el espíritu americano en los profesores y los alumnos (...), las simpatías y los puntos de vistas y actitudes hacia la vida y hacia el gobierno serán esencialmente americanas."

La percepción de abuela Neli me pareció por mucho tiempo curiosa, aunque con el pasar de los años entendí en algo su postura. Me parecía curiosa porque la situación económica en la isla, según datos históricos, no cambió mucho hasta la década de los 50, es decir medio siglo después del cambio de gobierno que nos fue impuesto. Además los puertorriqueños poco decidíamos sobre nuestros asuntos. Se comenzaron a observar algunos cambios significativos cuando un joven político llamado Luís Muñoz Marín propuso una nueva fórmula política llamada el Estado Libre Asociado. Además, su partido fue quien creó la Constitución puertorriqueña. Las opiniones en mi casa estaban divididas pues mi abuelo argumentaba que todo lo que tenía nuestro pueblo nos los habíamos ganado por nuestro propio y único esfuerzo. Además, opinaba que sobre todas las cosas nunca debíamos perder nuestra identidad. Sin embargo, pensaba que debíamos sostener una buena relación política y económica con este país. De modo que había algo en común en sus ideologías: sin Estados Unidos no podríamos progresar económicamente. Para sorpresa de mis abuelos, mi madre, quien tuvo una niñez muy diferente a la de ellos, no compartía ninguna de sus ideologías y simpatizaba (y aún simpatiza) con la idea de la independencia de Puerto Rico. Vivía con mis abuelos en el centro del pueblo, y cursó en la escuela hasta los 18 años, más tarde realizó estudios universitarios en Trabajo Social. Ella siempre ha valorizado la historia de los disidentes puertorriqueños que han luchado por la independencia de nuestro país desde principios del siglo XX. Es por eso que colgaba en nuestro comedor una serigrafía de Antonio Martorell, importante artista puertorriqueño, que citaba lo siguiente: *No quiero colonia ni con España, ni con Estados Unidos. ¿Qué hacen los puertorriqueños que no se rebelan? Ramón Emeterio Betances.* Betances, quien era médico, diplomático y escritor trabajó a finales del siglo XIX, junto a cubanos y dominicanos, por la

independencia de Puerto Rico y las demás Antillas Mayores. Recuerdo que mi madre solía decirme cuando niña: "Damaris, si esto se convierte en estado nos vamos a Cuba o a Costa Rica ..." A mí la idea de irme de mi país no me parecía en nada atractiva, ni tampoco tenía muy claro el por qué. No estoy muy segura de que mi madre se hubiese ido, pero tenía muy claro el hecho de no aliarse con los Estados Unidos.

He relatado esta historia, en parte, para transformarla en la metáfora político partidista que mi país ha experimentado por muchos años. Los partidos inscritos, representando las tres ideologías mencionadas son los siguientes: Partido Popular Democrático (PPD), quien aboga por el Estado Libre Asociado, estatus que tenemos hace poco más de 50 años; Partido Nuevo Progresista (PNP) quienes quieren la anexión permanente con los Estados Unidos; y el Partido Independentista Puertorriqueño (PIP) quien defiende la idea de un Puerto Rico libre y soberano. También existen el Partido Nacionalista de Puerto Rico y el reciente Partido Puertorriqueños por Puerto Rico. Además hay otras organizaciones como lo son la Juventud Nacional Popular (estadolibrista), Juventud Republicana de Puerto Rico (estadista), Unión de Juventudes Socialistas (independentistas y nacionalistas), Movimiento Independentista Nacional Hostosiano y el Ejercito Popular Boricua más conocido como Los Macheteros, entre otras. Tal vez se preguntarán cuál será mi posición al respecto. Mi generación está políticamente dividida, y en su mayoría, en estas tres ideologías principales, predominando la

estadolibrista y la estadista. Más allá de nuestras posturas políticas hemos aprendido a convivir y compartir en los mismo espacios, no exentos de discusiones político partidistas. Me considero crítica de las tres tendencias principales, sin embargo, estoy de acuerdo con la idea de que Puerto Rico sea un país libre de decidir lo que desea y hacia donde quiere dirigirse. Para lograr esto, necesitamos revisar los anteriores discursos e ideologías con el fin de crear propuestas que no estén tan saturadas de las misma historia político partidista, las cuales por mucho tiempo han estancado al país en una lucha de poder que a la larga no nos ha beneficiado en lo absoluto. Sugiero una mirada que vaya más allá de banderas, himnos, íconos y colores de partido para poder adentrarnos en una perspectiva de trabajo más sensata y pragmática. Por supuesto esto es mucho más complejo que ponerlo en tinta y papel, pero por algún lado tenemos que comenzar.

¿Nos quedamos como estamos? ¿Nos unimos? ¿Nos sepáramos?. Esas han sido las preguntas formuladas durante mucho tiempo. ¿Pero, formuladas a quiénes? ¿y quienes realmente deciden? ¿El pueblo puertorriqueño o el Congreso de los Estados Unidos de América? Esta pregunta queda sobre el tapete.

La autora es profesora de educación básica y ha realizado el estudio de Maestría en Psicología Académica-Investigativa en la Universidad de Puerto Rico. Colaboró como asistente de investigación sociológica (Análisis Sociocultural de las Prácticas de Consumo en el Puerto Rico Contemporáneo).

La sociedad puertorriqueña vive su identidad entre dos idiomas, español e inglés

LAFF | Latin American Film Festival 2008

Het steeds beter bezochte Latin American Film Festival, dat dit jaar in het teken van Mexico stond, heeft Foco in de gelegenheid gesteld om een resumé van hun persberichten te publiceren. Op deze manier kunnen wij nog een beetje nagenieten van het grote succes van het festival en raken wij op de hoogte van de beste films die er vertoond werden, de prijzen die uitgereikt zijn en het klimaatbeleid van het festival. Vooral voor degenen die in Utrecht wonen, één van de gezelligste culturele evenementen die georganiseerd worden voor het Spaanstalige publiek. En natuurlijk voor de liefhebbers van Latijns Amerika.

Elena Fernández
<elenarnold@tiscali.nl>

Het Latin American Film Festival 2008 heeft opnieuw meer bezoekers getrokken. Hoewel het warme weer traditiegetrouw publiek uit de bioscopen weghoudt, bezochten dit jaar 8.500 mensen het festival dat gehouden werd in Utrecht. Vorig jaar kwamen 7.000 bezoekers af op het enige filmfestival in Nederland waarin de Latijns-Amerikaanse cinema centraal staat. De vierde editie van het Latin American Film Festival (LAFF) stond dit jaar in het teken van Mexico met de grootste Mexicaanse blockbusters van de afgelopen jaren en - in samenwerking met het Filmmuseum- een retrospectief van Luis Buñuel. Tijdens het LAFF werden meer dan 50 speelfilms, korte films en documentaires uit Latijns-Amerika vertoond. Het festival vond plaats van 7 tot en met 14 mei 2008 in het Louis Hartlooper Complex in Utrecht.

In het themaprogramma van het LAFF stond dit jaar Mexico centraal. Toen midden jaren negentig de Mexicaanse filmindustrie dreigde in te storten, gingen de filmmakers González Iñárritu, Alfonso Cuarón en Guillermo Del Toro op zoek naar private geldschieters. Hiermee bliezen zij de Mexicaanse cinema nieuw leven in en ontstond er grote artistieke vrijheid voor de filmmakers. Dit resulteerde in onder andere de succesvolle moderne Mexicaanse films **Amores**

perros (Alejandro González Iñárritu, 2000), **Y tu mamá también** (Alfonso Cuarón, 2001) en **El laberinto del fauno** (Guillermo del Toro, 2006), waarna voorzichtig gesproken werd van een Nieuwe Mexicaanse Golf. Deze en andere Mexicaanse publiekstrekkers van de afgelopen jaren, werden tijdens het LAFF vertoond.

Voor het themaonderdeel werd tevens in samenwerking met het Filmmuseum het 25ste sterfjaar van de Spaanse cineast Luis Buñuel herdacht. Ter gelegenheid daarvan werden tijdens het LAFF 10 films uit Buñuels Mexicaanse periode vertoond. De cineast, die vooral bekend staat om zijn unieke stijl waarin realiteit, droom en verbeelding door elkaar lopen, maakte ruim 20 in Mexico. Luis Buñuel ging de confrontatie met kerk en staat in zijn films niet uit de weg, waardoor hij vaak werd afgeschilderd als blasfemist en ordeverstoorder. In zijn Mexicaanse periode maakte Buñuel onder andere **Los olvidados** (1950), over de jongeren in de sloppenwijken van Mexico City en onlangs door Unesco tot Werelderfgoed benoemd, en **Viridiana** (1961), waarin hij felle kritiek uit op de katholieke kerk en één van de grootste filmschandalen onder Franco veroorzaakt. Voor beide films ontving Buñuel de Gouden Palm voor beste regisseur. Het Filmmuseum presenteert van 8 mei tot en met 25 juni een uitgebreid retrospectief van meer dan 20 films en een tentoonstelling.

Het 4e Latin American Film Festival opende met **Tropa de élite** van José Padilha. Deze Braziliaanse film won tijdens het afgelopen Filmfestival van Berlijn de Gouden Beer voor beste film. **Tropa de élite** vertelt het op ware feiten gebaseerde verhaal van een politie-eenheid die zich eind jaren negentig in Rio de Janeiro, keihard en meedogenloos opstelt in de strijd met de drugsmaffia. Het is de eerste speelfilm van Padilha. Eerder maakte hij de bekroonde documentaire **Onibus 174**, over straatkinderen die in Rio een bus gijzelen.

Tropa de élite werd uitgebracht door Benelux Film Distributors en is vanaf 22 mei in de bioscoop te zien.

Het festival werd afgesloten met de uitreiking van de Latin Angel Awards. De jury, bestaande uit Is Hoogland (voorzitter), Heddy Honingmann, Jacobine van der Vloed, André Waardenburg en Eddy Wijngaarde, was het unaniem eens over de winnende film.

Winnaar van de Latin Angel Award voor de Beste Speelfilm was **Las niñas** van de Chileense regisseur Rodrigo Marín. "De film laat het werk van een zeer talentvolle, jonge regisseur zien," aldus de jury. De film **A casa de Alice** kreeg een eervolle vermelding met speciale nadruk op het acteerwerk van Carles Ribas, die de vrouwelijke hoofdrol vertolkte. **Cochochí** van Israel Cárdenas en Laura Amelia Guzman maakte indruk op de jury door "de minimalistische, kalme verhaallijn en de simpele maar treffende beelden". **Tropa de élite** werd bekroond met de Publieksprijs voor de Beste Speelfilm. De Publieksprijs voor de Beste documentaire ging naar **Circunstancias especiales**. Nieuw bij de uitreiking van de Latin Angel Awards is de Jongeren Juryprijs voor de Beste Speelfilm. Deze prijs werd uitgereikt aan **Estómago**.

Tijdens het Latin American Film Festival vonden bovendien dagelijks talkshows en vraaggesprekken plaats met en door filmmakers of filmdeskundigen en was veel ruimte voor Latijns-Amerikaanse muziek en dans. Op 11 mei

vond een spetterend LaFFiesta feest plaats in de Winkel van Sinkel. Het festival werd op woensdag 14 mei afgesloten met de uitreiking van de Latin Angel Awards in de categorieën Beste Speelfilm, Publieksprijs Speelfilm en Publieksprijs Documentaire.

Het LAFF is het eerste klimaatneutrale filmfestival van Nederland. De uitstoot van broeikasgasemissies die ontstond door het festival, zoals de reizen van bezoekers, de vliegreizen van gasten uit Latijns-Amerika en het energiegebruik door de organisatie zelf, wordt gecompenseerd via Trees for Travel. Trees for Travel startte in 2001 als eerste organisatie in Nederland met klimaatcompensatie. Dit erkende goede doel streeft ernaar de klimaateffecten door gebruik van fossiele brandstoffen te verminderen en te compenseren. Projecten in ontwikkelingslanden met een sociale en ecologische meerwaarde, zoals aanplant en herstel van bos-ecosystemen en duurzame energie, worden ondersteund. Voor de duurzame energieprojecten werkt Trees for Travel ondermeer samen met Hivos.

Het LAFF ging met de hoogtepunten van het filmprogramma On Tour langs theaters door het hele land. De theaters die werden aangedaan waren Filmtheater Plaza Futura in Eindhoven, Melkweg Cinema in Amsterdam, Lux in Nijmegen en De Verkadefabriek in Den Bosch. Het festival vindt jaarlijks plaats in het Louis Hartlooper Complex in Utrecht. Het vijfde Latin American Film Festival vindt plaats van 6 t/m 13 mei 2009.

Recomendaciones culturales | Chavela Vargas

Marian Charfole
<mariancharfole@yahoo.com>

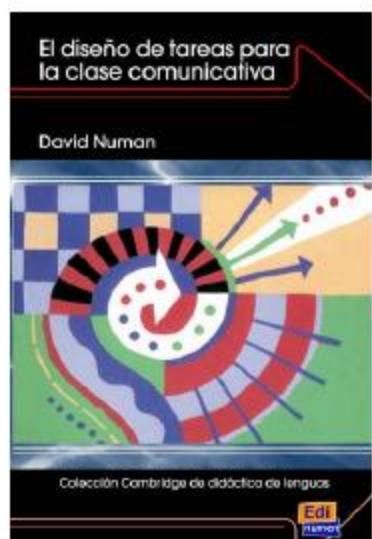
Recuerdo una de esas noches en las que no se consigue conciliar el sueño por motivos que ni una sabe, entonces conectas la radio y descubres la voz de una artista muy especial Chavela Vargas una voz desgarradora, una de esas voces que quiebran el alma.

Su primer álbum fue publicado en 1961 y desde entonces ha grabado más de ochenta discos. Se retiró parcialmente a finales de los años setenta pero regresó en 1991. Apareció en la película de Julie Taymor *Frida*, cantando sus grandes clásicos "La Llorona" y *Paloma negra*. También apareció en *Babel*, la película de Alejandro González Iñárritu, cantando "Tú me acostumbraste", inmortal bolero de Frank Domínguez. Pero no sólo su música es importante sino el valor cultural de una mujer que nació en Costa Rica pero eligió México como país adoptivo. Y si quieres saber de mi pasado (Editorial Aguilar) es un libro-entrevista con J.C. Vales en el que tenemos la oportunidad de asomarnos a la vida de esta musa de poetas, cineastas y personajes fundamentales de la cultura mexicana como Frida Kahlo o Diego Rivera, entre muchos otros. En estas conversaciones, Chavela Vargas plasma su modo particular de comprender el mundo.

Su música puede fascinar o incomodar pero lo que está asegurado es que no pasa desapercibida. En mi caso, me convertí en una incondicional de Chavela desde la primera vez que escuché su voz.

Reseña | Ensalada Nunan con salsa de tarea verde

David Vidal
Instituto Cervantes de Utrecht
<http://www.davidal.es>

David Nunan: *El diseño de tareas para la clase comunicativa*. Editorial Edinumen, 2008, 232 p. 20, 67 €

Uno de los acontecimientos editoriales más importantes de los últimos meses en el ámbito hispánico de la enseñanza de idiomas ha sido el rescate por parte de la Editorial Edinumen del fondo editorial de la colección Cambridge de Didáctica de Lenguas.

En los próximos números de **foco** nos haremos eco de la reedición de algunos de esos títulos imprescindibles, aunque de una forma quizás no muy académica. Empezaremos preparando una receta con este libro de Nunan, que no debe faltar en toda elección que se precie: Ensalada Nunan con salsa de tarea verde.

Esta receta es un clásico, que no decepcionará a los paladares más exigentes, y que servirá de perfecto entrante si aún no has preparado tus clases de este curso. Además, puedes adaptarla a tus necesidades, modificando la cantidad de los ingredientes según la ocasión lo requiera. Eso sí, es importante incluirlos todos (en mayor o menor proporción) y, sobre todo, atender muy bien a la preparación de la salsa, ya que es la parte más importante de la receta, y no todo el mundo tolera de la misma forma sus especias.

Ingredientes:

- $\frac{1}{4}$ de Expresión Escrita
- $\frac{1}{2}$ de Interacción Oral ($\frac{1}{4}$ de Expresión oral y $\frac{1}{4}$ de Comprensión Auditiva, mezclados a partes iguales)
- $\frac{1}{4}$ de Compresión lectora

Para la salsa: $\frac{1}{4}$ de litro de enfoque por tareas, a ser posible orientado a la acción, aderezado con mucho componente intercultural y un poquito de psicología cognitiva, pero sin abusar.

Modo de preparación:

Se preparan las cuatro destrezas al gusto, según se explicó antes, seleccionando la cantidad deseada de cada una de ellas. Se organizan de forma coherente, mezclando con la salsa del enfoque por tareas, y se adereza con mucho componente intercultural (cuidado, que algunos no toleran bien el picante, y son susceptibles al verde¹). Es importante, para que la receta sea consistente, que se añada una pizca de psicología cognitiva, aunque con precaución porque es importante que no se note nada.

Regar con un buen vino de la zona.

¡Que aproveche!

¹ En España, el verde es el color que se asocia, por ejemplo, a los chistes con cierto contenido erótico.

Consejo Directivo de la Asociación de Profesores de Español en Holanda

Bestuursleden van Verenining Docenten Spaans in Nederland

Patrick Gommers (presidente/voorzitter, <vdsn.voorzitter@wanadoo.nl - pgommers@luzac.nl>),
Mertina Meijer (secretaria/secretaris, <markenmertina@tiscali.nl>), **María José Steenbeek-Sánchez** (miembro del consejo/lid, <sa008038@wolmail.nl>), **Marjo Eurlings** (persona de Contacto Plataforma VVO/contactpersoonPlatform VVO, <marjo.eurlings@versatel.nl>), **Paula Costas Alonso** (tesorera, penningmeester y webmaster, <paulacostasalonso@gmail.com>), **Frederique Bauer** (miembro del consejo/lid, <fqr.bauer@12move.nl>)

Colaboraciones

El Consejo de Redacción resolverá si la colaboración es apta para su publicación, con o sin modificaciones. La resolución, en todo caso, será inapelable y se comunicará vía e-mail a los autores. Las colaboraciones se entregarán en formato digital al Consejo de Redacción, que se reserva el derecho a hacer los cambios que considere convenientes, previa consulta con el autor. El contenido de las colaboraciones será compromiso exclusivamente del(los) autor(es). El editor no se responsabiliza de situaciones anómalas relacionadas con créditos o derechos de autoría.

Kopij

De redactieraad bepaalt of de bijdrage geschikt is voor publicatie, met of zonder aanpassingen. Het uiteindelijke besluit kan niet aangevochten worden en zal per e-mail aan de auteur toegestuurd worden. Hoe dan ook worden de bijdragen digitaal aangeleverd aan de redactieraad en deze behoudt zich het recht voor vormveranderingen aan te brengen die haar gerechtvaardigd lijken, met goedkeuring vooraf van de auteur. De inhoud van de bijdrage is echter volledig de verantwoording van de auteur(s). De redactie is op geen enkele wijze verantwoordelijk voor enige onvoorzienige situatie met betrekking tot de rechten en plichten van de auteurs.

Hacerse miembro

Para hacerse miembro de la Asociación de Profesores de Español en Holanda se debe enviar un correo electrónico a la Secretaría de la VDSN: vdsn.secretariaat@gmail.com con una copia a la tesorera paulacostasalonso@gmail.com o escribir a la siguiente dirección: VDSN. M. Meijer. Emmalaan 9 1862 ER Bergen. Tesorero: Mercuriusstraat 37, 5345 LW Oss. La contribución es de 25 euros por año, para estudiantes 15 euros.

Lidmaatschap

Om lid te worden van de Vereniging van docenten Spaans in Nederland stuurt u een e-mail aan de secretariaat van de Vereniging: vdsn.secretariaat@gmail.com met een kopie aan de penningmeester paulacostasalonso@gmail.com, of u stuurt een brief naar het volgende adres: Secretariaat VDSN M. Meijer Emmalaan 9 1862 ER Bergen. Penningmeester: Mercuriusstraat 37, 5345 LW Oss. De bijdrage is € 25 per jaar, voor studenten €15.

Publicidad

Los anuncios deben entregarse ya editados en formato pdf al Consejo de Redacción. Para más información respecto a fechas de publicación, precios, etc. dirigirse al tesorero: paulacostasalonso@gmail.com y enviar copia al responsable de la publicación: ma.agiss@gmail.com

Advertenties

Advertenties kunnen digitaal en volledig vormgegeven ingeleverd worden bij de redactieraad. Voor informatie met betrekking tot de datum van publicatie, de kosten etc. wordt u verzocht contact op te nemen met de penningmeester paulacostasalonso@gmail.com met kopie aan de verantwoordelijke voor de publicatie: ma.agiss@gmail.com